

Xəlil İSMAYILOV
Tarix elmləri doktoru,
professor

KİTABXANA İŞÇİLƏRİNİN FASILƏSİZ TƏHSİLƏ CƏLB EDİLMƏSİNİN BƏZİ MƏSƏLƏLƏRİ

XX əsrin 60-cı illərindən başlayaraq bir çox ixtisas sahibləri o cümlədən kitabxana-informasiya müəssisələrinin işçiləri fasiləsiz təhsil sisteminin onların fəaliyyətində zəruri olduğunu, ixtisas vərdişlərinin və ixtisasartırmanın onların fəaliyyətinə müsbət təsir edəcəyi qənaətinə gəlmişlər. Dünyanın bir sıra inkişaf etmiş ölkələrində o cümlədən keçmiş SSRİ-də həmçinin respublikamızda fasiləsiz təhsil sisteminin yeni konsepsiyası yaranmağa və inkişaf etməyə başlamışdır. Fasiləsiz təhsil konsepsiyası hazırda hərtərəfli nəzəri əsaslara söykənərək bir çox ölkələrdə tətbiq olunmağa başlamışdır.

Kitabxana-informasiya işçilərinin fasiləsiz təhsil sisteminə cəlb olunması ayrı-ayrı tədqiqatlarda və dərc olunmuş materiallarda müxtəlif variantlar və fikirlər səslənir. Xüsusilə "fasiləsiz təhsil"də termin kimi fikir müxtəlifliyi mövcuddur. Kitabxana-informasiya müəssisələrinin işçiləri üçün (Guidelines for Quality in Continuing Education for Information, Library and Media Personnel) fasiləsiz təhsil sisteminə rəhbərlik, Amerika Kitabxanaçılar Assosiasiyası (ABA) tərəfindən 1988-ci ildə xüsusi təlimatla hazırlanmış və nəşr edilmişdir.

Hazırlanmış bu sənəddə aşağıdakı təsəvvür müəyyənləşdirilmiş və onun izahı verilmişdir. Fasiləsiz təhsil özündə təlim prosesi haqqında təsəvvür yaradır, hansı ki, əvvəl əldə edilən bilik, bacarıq və şəxsi təsəvvür əsasında formalaşmış ixtisas biliklərinin müasir tələblər baxımından mənimsənilməsi kimi başa düşülür. Fasiləsiz təhsil zamanı ixtisas təhsili əsas götürülməklə onların kitabxana-informasiya işində iştirakı nəzərə alınacaq kitabxana

informasiya, xüsusilə yeni kitabxana texnologiyaları baxımında mütəxəssislərin öz vəzifə borclarını yeni və mötəbər elmi əsaslarla öyrənilməlidir. qurmağa imkan verir, kitabxana-informasiya fəaliyyətində ixti-

Qabaqcıl ölkələrdə kitabxana-informasiya işçilərinin ixtisaslaşmasına kömək edir, əldə olunmuş yeni bilik və bacarıq ona sasının artırılması adətən hər bir fərdin şəxsi təşəbbüsü ilə ayrzövq verir.

ayrı yeni texnologiyalar və proqramlar üzrə həyata keçirilir. Beləliklə fasiləsiz təhsil təkcə mühazirə və seminarların ixtisasartırmalar əksər ölkələrdə ödənişli əsaslarla həyata keçirildinlənilməsi deyil, əsasən yeni avadanlıqların, texnika və texno- Bir sıra ölkələrdə xüsusilə ABŞ-da, Fransada bu sahəyə xüsulogiyaların iş metodlarının mənimsənilməsi, bilik və bacarıqların diqqət yetirilir, dövlət səviyyəsində bu işə nəzarət edilir və diqqətəcrübədə tətbiq edilməsi kimi başa düşülməlidir. yetirilir. Görkəmli kitabxanaşünas, tanınmış amerika mütəxəssisi

Amerikada Karneqi fondu (Kitabxana informasiya pro“fasiləsiz təhsil”lə bağlı bir çox məqalələrin müəllifi daha başqa blemləri üzrə elmi mərkəz) bu sahədə çox böyük işlər həyata keçirir, yeni texniki, “fasiləsiz təhsil işinə maraq” (“continuing education for the logiyaların tətbiqi sahəsində sayılan aparıcı müəssisələrdən birprofession”) çərçivəsində onun əhəmiyyəti bütün mütəxəssislər dir. Bu təşkilatın külli miqdarda vəsaiti var. Karneqi fondu “İl üçün həyatı boyu olmalıdır. Kitabxana işçilərinin fasiləsiz təhsilə LA-nın” Amerika hökumətinin və konqresin qərarına uyğun olmalı olunması yeni şəraitdə onların professionallıq və peşəkarlıq raq kitabxana-informasiya problemlərinin həllində, texnosəviyyəsinin artırılması deməkdir.

proseslərin tənzimlənməsində aparıcı mövqeyə malikdir. İnkiş Müasir cəmiyyətdə baş verən texniki tərəqqi siyasi iqtisadi etmiş ölkələrdə bu mərkəzlər ayrı-ayrı idarə, müəssisə və təşkiladəyişikliklər, ictimai həyatımıza xüsusi təsir göstərir. Mütəxəssis- ların təşəbbüsü və sifarişi ilə dinləyiciləri qəbul edir. Bu təhsilərin fikrincə işçilərin peşəkarlıq səviyyəsinin saxlanılması və da- formasına bizim ölkəmizdəki təhsil formasından fərqli olara ha da təkmilləşdirilməsi belə, yeni bir şəraitdə daha da çətinləşir.

müəssisələrin və mütəxəssislərin özləri təşəbbüs göstərir. Hə İndiki şəraitdə fəaliyyət sahələrində peşəkarlıq səviyyə- də müəssisə və mütəxəssisin təşəbbüsü ilə aparılan öyrətmə forməsində köhnəmə olduğu üçün bütün işçilər yeniləşmə və təkmilləş- sı mütəxəssisin ixtisasını artırmasından daha geniş məvhumduməyə can atırlar. Bu yeniləşmə informasiya sahəsində daha çox Belə təhsil artırma mütəxəssisin professional səviyyəsini artırma tələb olunur, ona görə ki, bütün informasiya daşıyıcılarının sax- məqsədilə aparılan və xüsusi bir proqramın öyrənilməsinə həlanılması və tələbatçılara çatdırılması çox yüksək tempdə inkişaf olunur. Belə təhsil formaları 3-5 illik və daha çox müddətə nəzədir.

də tutula bilər. Amerikada bu təhsil forması (staff developmen Uzun illər belə bir fikir formalaşmışdır ki, mütəxəssislərin proqramı çərçivəsində və çox geniş və əhatəli aparılır. təhsil dövründə aldıkları biliklər onlara bütün fəaliyyəti boyu ki- fayətdir və onların normal əmək fəaliyyəti üçün bəs edər.

Bu proqramda təkcə kitabxana informasiya məsələləfayətdir və onların normal əmək fəaliyyəti üçün bəs edər. Görkəmli Amerikan alimi fasiləsiz təhsil xidməti üzrə, yox, işçilərin mütəxəssis kimi peşəkarlıq səviyyəsinin yüksəldilmə Görkəmli Amerikan alimi fasiləsiz təhsil xidməti üzrə, ABŞ Viskonsin Universitetinin Kitabxanaşünaslıq və informa- sində xüsusi peşəkarlığa malik mütəxəssislərin bilik və bacarığı ABŞ Viskonsin Universitetinin Kitabxanaşünaslıq və informa- əsaslanan vərdişlərin mənimsənilməsi kimi başa düşülür. Fasiləs tika məktəbinin rəhbəri, Kitabxanaşünaslığın aktual problemləri təhsil proqramlarında müntəzəm olaraq iştirak etmək mütəxəssis üzrə bir çox kitabların və məqalələrin müəllifi Darlin E. lərə özlərinin professional hazırlıqlarını təkmilləşdirməyə imk Ueynqand belə bir fikrin düzgün olmadığını təsdiq edir və göstə- verir. Yeni biliklərin, vərdişlərin və ideyaların əldə edilmə

rir ki, belə bir fikir əvvəllər də düzgün hesab edilmirdi, informasiyanın sürətli inkişafı dövründə xüsusilə bu səhv fikirdir.

Informasiya texnologiyalarının sürətlə inkişaf etdiyi və kitabxanalarda tətbiq edildiyi bir dövrdə hər bir məzun dərk etməlidir ki, təhsil dövründə əldə edilən biliklər müəyyən müddətdən sonra köhnəlir və yeni biliklərin əldə edilməsinə ciddi ehtiyac vardır.

İxtisasartırma proqramlarında iştirak etməkdə məqsəd öz işini peşəkarlıqla yerinə yetirmək üçün nəzəri biliklərlə yanaşı təcrübü biliklərin sintezi əsasında ümumi tələbata cavab verən mütəxəssislərin formalaşması kimi başa düşülməlidir.

İndiki elektronika əsrində fasiləsiz kitabxanaçılar təhsilinin əhəmiyyəti daha da artır, dəyişən əmək şəraitinə uyğun olaraq yeni texnika və texnologiyaların mənimsənilməsi mühüm tələblərə çevrilir.

Mötəbər kitabxanaçılıq mətbuatının səhifələrində belə bir fikir müzakirə olunur ki, kitabxanaların inkişafında ənənəvi kitabxana fəaliyyəti dəyişərək elektron və virtual ("divarsız kitabxanalar") kitabxanalar, hansı ki, telekommunikasiya vasitələri ilə internet şəbəkə daxilində bütün dünya kitabxanalarından istifadə etmək imkanı mümkün olacaq. Kopenhagen'dəki (Danimarka) Korolev kitabxanaçılıq məktəbinin məsləhətləşmə şurasının rəhbəri Yens Torxauqe göstərir ki, virtual kitabxanaların yaradılması hərəkəti bir sıra tarixi dəyişikliklərlə yanaşı, həm də yerli və milli xüsusiyyətlər nəzərə alınmaqla müxtəlif ölkələrdə yerinə yetirilə bilər. Mütəxəssislərin fikrincə XXI əsrin əvvəllərindən daha müasir texnologiyalardan istifadə etməklə dünyada ən yeni kompüter xidmətindən istifadə edəcəklər. Qeyd etmək lazımdır ki, bütün inkişaf etmiş ölkələrdə hazırda bu şərait və imkan o qədər də geniş inkişaf etməmişdir. Göstərmək lazımdır ki, hazırda Danimarkada 40 faizdən çox ailələrdə şəxsi kompüterlərdən istifadə edilir. Lakin bunların da hamısının şəbəkəyə qoşulmaq üçün modemləri yoxdur. Şərqi Avropa ölkələrində əhəlinin çox cüzi bir hissəsi yeni kitabxana texnologiyaları ilə tanışdırlar, başqa dünya

ölkələri isə milli kitabxanaların məlumatları ilə ümumiyyətlə tanış deyillər və buna imkanları da çatmır.

Doğrudur kitabxana işçilərinin peşəkarlıq səviyyəsi əvvəlki ənənəvi fəaliyyətlərindən ciddi surətdə fərqlənir. Y.Torxauqe təsdiqləyir ki, elektron texnologiyalarını mənimsəmək baxımından peşəkar kitabxanaçıların bu işə hazır olmasını tələb edir. O, İFLA-nın (İstanbul Türkiyə, 1995-ci il) baş konfransında etdiyi məruzədə göstərir ki, mütəxəssislərin peşə fəaliyyətlərinin rolunun dəyişməsində kitabxana işi və informasiya mütəxəssislərinin bir neçə yeni funksiyalarının müəyyənləşdirdiyini qeyd edir.

Kitabxana işlərinin ənənəvi vəzifələrindən biri fondun saxlanılması olmuşdur. Bu zaman kitablar olduqca az, informasiyadan istifadə lazımı səviyyədə deyildi. İndiki zamanda isə kitablar və informasiya bolluğu dövründə kitabxana işçilərinin yeni vəzifələri müəyyənləşmişdir. Belə ki, Y.Torxauqe göstərir ki, indiki elektron kitabxanaların əməkdaşları kitabxana işçiləri yeni vəzifələri informasiya üzrə məsləhətçilər, (information consuetont) və sistem üzrə menecer (sistem menaqer) və s. bu kimi vəzifələr də yerinə yetirməlidirlər.

Virtual kitabxana sistemləri formalaşdığı bir şəraitdə kitabxanaçılar, tələbatçılar və informasiya mənbələri arasında vasitəçi roluna malik olmalı, yeni informasiya texnologiyalarının mənimsənilməsində onlara yardımçı olmalıdırlar. Bu zamanın tələbidir. Yeni kitabxana texnologiyalarının tətbiq olunduğu bir zamanda hər bir kitabxanaçı bu texnologiyaları öyrənməli, bilməli və onlardan istifadəni bacarmalıdır.

Bir çox görkəmli kitabxanaşünas alimlər məqalələrində gələcək kitabxanaların hansı keyfiyyətlərə malik olmasını göstərirlər. Onların demək olar hamısı göstərir ki, XXI əsrin kitabxanaçıları bu mühüm keyfiyyətlərdən fərqli olaraq yeni biliklərə və bacarıqlara malik olmaqla çap olunmuş materiallarla yanaşı informasiya ehtiyatlarından rəqəmli formada istifadə etməyi bacaran mütəxəssislər olmalıdır. Hazırda Azərbaycanda kitabxana işçilərinin fasiləsiz təhsil sisteminə cəlb olunması sahəsində müəyyən işlər görülür. Demək olar ki, ayrı-ayrı şəbəkələr və na-

zirliklər üzrə kitabxanaçıların ixtisasartırma sistemi yaradılıb. Vaxtaşırı bütün kitabxana işçiləri ixtisasartırma kurslarına cəlb edilirilər. Son illərdə Respublikamızda yaradılan Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası Soros və Avrasiya beynəlxalq təşkilatları maliyyə yardımı ilə yeni kitabxana texnologiyalarına həsr olunmuş 15 günlük kurs "Treninq" keçirilmiş, onlara beynəlxalq dərəcəli sertifikatlar verilmişdir. Bu ixtisasartırma kursları Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsində kompüter sinfində aparılmışdır.

Yeni tipli kurslar uzun müddətdir ki, beynəlxalq təşkilatların maliyyə dəstəyi ilə M.F.Axundov adına Milli Kitabxana ardıcıl olaraq aparılır. Mütəxəssislər xüsusi proqram əsasında menecment, Kitabxana proqramları, internet və kitabxana, yeni kitabxana texnologiyaları və s. mövzular üzrə öz ixtisaslarını artırır.

Amerika Səfirliyinin Region Kitabxanaları inkişaf proqramının əməkdaşları bir sıra rayonlarda yeni mərkəzlər yaratmış, yeni biliklərin öyrədilməsi və təbliğ edilməsində xeyli işlər görmüşlər. Aparılan bu kimi tədbirlər çox müsbət nəticə vermişdir.

Bundan başqa Amerika Səfirliyi tərəfindən kitabxana işçilərinin ixtisasının artırılması ardıcıl olaraq aparılır, MKS-lərinə nəzdində xüsusi mərkəzlər yaradılaraq onlara yeni texnologiyaların mənimsənilməsində yardım göstərilir.

Respublikamızda Mədəniyyət Nazirliyi Sistemində olan kitabxana işçiləri üçün xüsusi ixtisasartırma kursu fəaliyyət göstərir və ardıcıl olaraq kitabxana işçiləri 3-5 ildən bir bu kursa cəlb edilirilər. Bundan başqa bir sıra kitabxana şəbəkələri və sistemlərinin işçiləri üçün kurslar, qısa müddətli Treninqlər və praktikumlar da aparılır. Lakin bütün bunlar bizə belə gəlir ki, kitabxanaların bu mühüm tələbatını ödəyə bilməz. Bunun dünya təcrübəsinin özündə birləşdirən yeni kitabxana texnologiyalarına uyğun kurslar, ixtisaslaşmalar üzrə aparılmalıdır. Xüsusilə kompüter texnologiyalarının və kitabxana proqramlarından baş çıxaran mütəxəssislər tədrisin təşkilində yaxından iştirak etməlidirlər.

Respublikamızın Milli Kitabxanasının qabaqcıl və aparıcı işçiləri həm də müxtəlif ölkələrdə xüsusi "Treninq" keçmiş mütəxəssislər, aparıcı mütəxəssislər BDU-nun professor və müəllimləri və s. mütəxəssislər bu işə cəlb olunmalıdır.

Respublika səviyyəli aparıcı kitabxanaların elmi-metodiki şöbələrinin işçiləri bu sahədə aparıcı mövqeyə malik olmalı bu işdə fəallıq göstərməlidirlər.

Bu həm də elmi-metodiki şöbənin vəzifə borcudur. Bütün yeniliklər və qabaqcıl iş təcrübəsi bu şöbə vasitəsilə ümumiləşdirilməli və yayılmalıdır. Son illərdə bu sahədə beynəlxalq təşkilatların da rolunu xüsusi qeyd etməliyik. Soros fondu, Avrasiya fondu, Aysar cəmiyyəti, beynəlxalq bank və s. bu kimi təşkilatlar Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafına yardım göstərirlər. Amerika səfirliyi onun elmi mərkəzi bu sahədə xüsusi fəallıq göstərirlər. Bu fəaliyyətin həyata keçirilməsində AKİİA-nın rolu böyükdür. İstər Respublikamızda istərsə də kənarında yeni bilik və vərdişlərin yiyələnməsində Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyasının vasitəçilik və təşkilatçılıq missiyası böyükdür. Xüsusilə İFLA-nın beynəlxalq konfranslarında, Litva, Gürcüstan və digər MDB məkanında Azərbaycan Kitabxana işçilərinin iş təcrübəsi ilə tanışlığı Assosiasiyanın aparıcı işlərinin nəticələrindəndir.

Bizə belə gəlir ki, Azərbaycanda kitabxana işinin inkişafı konsepsiyası hazırlanmalı və bütün kitabxana şəbəkələri və sistemlərinin gələcək fəaliyyətini proqnozlaşdıran sənəd kimi qəbul olunmalıdır. Respublika Nazirlər Kabineti və Mədəniyyət Nazirliyi bu işi öz üzərinə götürməlidir.

Dünyada kitabxana işi sahəsində çox güclü tərəqqi, irəliləyiş və yeniliklər çox sürətlə inkişaf edir. Dünyada baş verən bu proseslərdən qətiyyənlə kənarında qalmaq olmaz.

Xarici ölkələrin kitabxana-informasiya mütəxəssisləri kitabxana müəssisələrinin fəaliyyətinə və vəzifələrinə tamamilə yeni prizmadan informasiya müəssisəsi kimi baxır.

Xarici mütəxəssislər ənənəvi kitabxana müəssisələrinin yeni modelini, kitabxana kimi fəaliyyətini (bina kimi) kitabxana

informasiya xidmətinin yeniləşməsini nəzərə almaqla yeni kitabxana peşəsinə yeniləşdirərək – kiberprofessor (cyberprofession) kimi mövcudluğunu təklif edirlər. Əlbəttə, bu o demək deyil ki bizim təsəvvür etdiyimiz kitabxana müəssisəsi yaxın gələcəkdə yox olur, lakin elektron və rəqəmli informasiyaların yazılması, eləcə də bir mərhələyə çatmalıdır ki, yeni tipli «elektron və virtual» kitabxanaların yaradılmasına yeni internet ehtiyatlarından istifadəyə imkan versin.

Bütün bunlar kitabxana sahəsində baş verən yeniliklər kimi ixtisasartırma kurslarının başlıca mövzularından olmalıdır.

Görkəmli kitabxanaşünas alim Y.Torxauqə və Amerikada kitabxanaçılar Assosiasiyasının icraçı direktoru Elizabet Martinez öz məqalələrində qeyd edirlər ki, XXI əsrdə kitabxana işçilərinin rus və ingilis dillərində «kiberotekari» (cubrarians), «internetnavt» (internauts) və ya kibernavt (cubernauts) kimi yeni peşə vəzifələrinin müəyyənləşdirilməsi gözlənilir.

Ona görə də kitabxanaçılıq ixtisası üzrə məzunlar yeni peşə xüsusiyyətlərinə malik kadrlar kimi formalaşmalı tədris prosesində onlar müvafiq peşələrə yiyələnmişdirlər. Kitabxanaçılıq sahəsində oxuyan tələbələr xüsusi kompüter savadına, təşkilatçılıq qabiliyyətinə malik olmalı, kitabxanaçılar isə bu keyfiyyətlərə müntəzəm öyrənməlidirlər.

ƏDƏBİYYAT

1. Библиотечно-библиографическое образование // "Библиотечное дело на пороге XXI века": Тез. докл. и сообщ. международной науч. конф. (Москва, 15-16 апр. 1998 г.). – М.: МГУК, 1998. – Ч. 2. разд. VII. – С. 68 – 132

2. Дрешер Ю.Н. Повышение квалификации библиотечных кадров за рубежом // Науч. и техн. б-ки. – 1996. – № 9. – С. 38-45

3. Пушкова С.В. Непрерывное образование библиотечных работников в США // Библиотековедение и библиогр. за рубежом. – М.: Книжная палата, 1991. – Вып. 128. – С. 60-71

4. İsmayılov. X. Azərbaycan Respublikasında Kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918-2000-ci illər): Monoqrafiya.-B.: Bakı Universiteti Nəşriyyatı, 2000.-450 s.

5. Martinez E. The education of librarians: What is ALA's role // Amer. libr.-1997.-Vol.27, №1.-P.28

6. Thorhauge J. The changing role of the library and information professional.-1995.-7p.- (171-LTR(WS)-10/PUB-16-E)

Халил Исмаилов

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ПРИВЛЕЧЕНИЯ БИБЛИОТЕЧНЫХ РАБОТНИКОВ НА НЕПЕРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ РЕЗЮМЕ

Статья посвящена проблеме непрерывного профессионального образования библиотечных специалистов в современных условиях. Особое внимание уделено опыту библиотечных организации США и стран Западной Европы. В статье также подробно рассмотрены рекомендации ИФЛА по этому вопросу и обозначены основные задачи непрерывного образования библиотечных специалистов в нашей Республике.